

אוניברסיטת בר אילן

פורנוגרפיה פמיניסטית - רק פנטזיה?

עמית שר

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
ביחידה ללימודים בין תחומיים, התוכנית ללימודי מגדר,
אוניברסיטת בר אילן

תקציר

מחקר זה בוחן את משמעויות השיח על מיניות האשה בסרטי פורנוגרפיה הארד קור הטרוסקסואלית פמיניסטית. ניתוח השיח מתבסס על היצוגים הויזואליים של נשים ושל מיניותן בסרטים הללו. המחקר בוחן את דרכי יצוג הסוביקט המיני ההטרוסקסואלי הנשי של הסרטים הללו במטרה לבדוק אם קיימת התאמה בין ההצהרה של היוצרות על יצירה שהיא פמיניסטית לבין תוצריה בז'אנר קונפליקטואלי זה. האם הז'אנר הוא פמיניסטי במובן זה שהוא אינו מוחק את נוכחותה של האשה והופך אותה לאוביקט של המבט? האם הז'אנר מצליח להבנות סוביקט מיני נשי? המחקר בוחן אם פורנו פמיניסטי מאתגר את המבט הקולנועי הפטריארכאלי ונותן אלטרנטיבה למבט נשי פעיל. במילים אחרות, המחקר בוחן אם "פורנוגרפיה פמיניסטית" היא בכלל אפשרית.

פורנוגרפיה היא תחום טעון מבחינה פוליטית ורגשית והיא נמצאת כיום במרכזו של דיון ציבורי רב עוצמה (Attwood & Smith, 2014). פורנוגרפיה מהווה גם זירה מרכזית לויכוח בשיח הפמיניסטי בין זרמים שונים (Corsianos, 2007; Segal, 1999; McNair, 1996; Collins, 1990). ניתן לחלק באופן גס את המשתתפות בויכוח לפמיניסטיות המתנגדות לפורנו ועל כן הן משויכות לזרם ה"אנטי-פורנוגרפיה" ולפמיניסטיות המבקרות את ההוגות המתנגדות לפורנו ולכן ניתן לשייך אותן בהכללה לזרם ה"אנטי-אנטי-פורנוגרפיה". פמיניסטיות מזרם ה"אנטי-פורנוגרפיה" מתנגדות לפורנו משום שלטענתן יצוג המיניות הנשית בו משפיל, מחפצן ומדכא נשים. לעומתן, פמיניסטיות מזרם ה"אנטי-אנטי-פורנוגרפיה" טוענות כי יתכן שניתן לבצע ניכוס פמיניסטי של פורנו שיאפשר כינון של סוביקט מיני נשי (זיו, 2004). המחקר הנוכחי מבוסס על טענות זרם ה"אנטי-אנטי-פורנוגרפיה". הנחת המחקר היא ששינוי באופן שבו נשים לוקחות חלק ביצירה של פורנוגרפיה ישנה גם את אופי תוצריה (Rubin, 1984).

בז'אנר הקולנועי של פורנוגרפיה אין תת ז'אנר מוגדר בשם "פורנוגרפיה פמיניסטית". במחקר זה נבחנים ארבעה סרטי פורנו הטרוסקסואלי באורך מלא מז'אנר ההארד קור, שיצרו ארבע נשים פמיניסטיות: קנדידה רויאל, גיין המילטון, קיילי אירלנד וטריסטן טאורמינו. מערך המחקר שואב מושגים וכלי ניתוח משלושה תחומי שיח ומחקר מרכזיים. הראשון הוא השיח הפמיניסטי על פורנו ועל מיניות הכולל את טענות שני הזרמים הפמיניסטים "אנטי-פורנוגרפיה" ו"אנטי-אנטי-פורנוגרפיה". השני הוא ביקורת הקולנוע הפמיניסטית מהזרם הפסיכואנליטי-סמיוטי המתבסס על עבודתה של לורה מאלווי (Mulvey, 1975). וכן ביקורת הקולנוע הפמיניסטית הבוחנת את מאפייני הקולנוע הנוצר על ידי נשים, כחלק מהגישה הפמיניסטית-הפסיכואנליטית (Kaplan, 1983 ואחרות). תחום השיח השלישי שעליו נשען המחקר הוא חקר הפורנו

המיינסטרימי. המחקר כולל ניתוח השוואתי למאפייני הקולנוע הפורנוגרפי ההטרסקסואלי מז'אנר ההארד קור המיינסטרימי כפי שהגדירה אותם לינדה ויליאמס (Williams, 1989).

המחקר מוצא כי ארבעת הסרטים שונים מאד האחד מהשני ומציגים ארבע פרשנויות שונות של יצוג פורנו פמיניסטי. במובן זה, ממצאי המחקר מבהירים מדוע טרם קיים תת הז'אנר "פורנוגרפיה פמיניסטית" באופן מוגדר וברור. אין בסרטים קו מנחה אחיד של התמודדות עם קונבנציות היצוג הפאלוצנטריות המאפיינות את הפורנו המיינסטרימי. בנוסף, אמצעי המבע שנבחרים בסרטים לא מאפשרים להגדיר "פורנוגרפיה פמיניסטית" כז'אנר קולנועי בעל מאפיינים ייחודיים.

חוסר האחידות אמנם מעיד על כך שעדיין רחוקה הדרך מהגדרת ז'אנר מובחן של פורנו פמיניסטי, אך אין הדבר אומר שהיוצרות לא מוצאות דרכים לערער על מוסכמות היצוג המיינסטרימיות הפאלוצנטריות. כל סרט מציג נסיונות שונים לערער היצוג המיינסטרימי, ובחלק מהסרטים אף נעשים נסיונות לפרק את נורמות היצוג ולחתור תחתן כך שיתאפשר יצוג אלטרנטיבי למיניות נשית והמשגה מחדש של סוביקט מיני נשי. אולם, בכל הסרטים ניכרת גם כניעה לחלק מהמוסכמות הנהוגות בפורנו המיינסטרימי ונעשה שימוש בכלים וביצוגים פאלוצנטרים ודכאניים, גם אם במידה ובצורה שונה בין הסרטים.

המחקר מוצא כי אחד מהאמצעים החוזרים לערער על נורמות יצוג מיינסטרימיות דכאניות הוא ההמנעות מהן ובמיוחד בולט הנסיון להמנע מהצגת האשה כאוביקט למבט הגברי. נסיון זה משקף את אחד מהאתגרים הגדולים העומדים בפני יוצרות קולנוע פמיניסטיות בכלל ויוצרות פורנו פמיניסטיות בפרט בהתמודדותן עם אחד מהמנגנונים הקולנועיים הבסיסיים: "המבט החודר". העונג הויזואלי הקולנועי, המכוון את האשה כאוביקט למבטו החודר של הגבר, מתאפשר עקב הלימה בין מבט הגיבור, מבט המצלמה ומבט הצופה (Mulvey, 1975). בכל הסרטים שנבחרים במחקר זה נעשה נסיון להתמודד עם הקונבנציה הקולנועית הדכאנית הזו באמצעות פירוק ההלימה בין המבטים, באופן שחושף את אי השיוויון של הכלכלה הויזואלית שעדיין משתמשת בגופן של נשים כספקטקל העיקרי למבט.

חלק מהסרטים אינם מסתפקים בערעור על קונבנציות היצוג הקיימות במיינסטרימי אלא אף מנסים להציע יצוגים אלטרנטיבים החותרים תחת קונבנציות יצוג אלו. חתרנותם ניכרת במיוחד ביצוג הפרקטיקה המינית הנחשבת למעוררת המחלוקת הקשה מכולם, הסאדו-מאזוכיזם. בכל הסרטים היא מוצגת באופן שאינו דכאני תוך הדגשת הפרפורמנס של הפנטזיה והחוויה המוסכם מראש על שני הצדדים. יתרה מזו, הסרטים מציגים את המאזוכיזם כדגם יחסים שאינו מבוסס על ניגוד ולכן טומן בחובו את האפשרות להתוות דרכים חדשות ואלטרנטיביות לסדר הפטריארכלי (Friedman, 2015).

אסטרטגיה חתרנית אחרת שנוקטות בה חלק מהיוצרות היא שימוש ברפלקסיביות. רפלקסיביות היא טכניקה קולנועית המפנה את תשומת הלב של הצופה לכך שהסרט הוא טקסט שמטרתו לייצר אשליה. חשיפת המבע הקולנועי באמצעות רפלקסיביות, תוך הנכחת המצלמה והבמאית שמאחוריה, חושפת את מגבלותיו, מערערת אותו ומאפשרת לפרקו. פירוק המבע הקולנועי מאפשר פירוק של המבט הגברי החודר ובכך לא מתאפשר כינון וקיבוע של האשה, מושא הצילום, כאוביקט (Kaplan, 1983). השימוש ברפלקסיביות הוא חתרני במיוחד בז'אנר הפורנוגרפיה משום שז'אנר זה מתאפיין במאמץ יוצא דופן לספק הוכחות לריאליזם שהוא מציג.

הנסיונות לערער על נורמות יצוג דכאניות ולחתור תחתן מתאימים לכוונה של היוצרות להציע פורנו פמיניסטי. אולם, מחקר זה מוצא שבכל אחד מהסרטים משתמשות הבמאיות גם בכלים פאלוצנטרים ובנורמות יצוג מיינסטרימיות דכאניות. הכניעה למוסכמות הבולטת ביותר נוגעת לתפיסת המיניות הנשית כאל חלק בלתי ניתן להפרדה מהשיח ההטרוסקסואלי הפאלוצנטרי, שבו חדירה כפרקטיקה מינית היא המגדירה המרכזית ואף היחידה של המושג "מין הטרוסקסואלי". תפיסה זו מכונה בתיאוריה הפמיניסטית "ציווי החדירה" (Jackson, 1984). חדירה היא קונבנציה רווחת כל כך בשיח החברתי עד שהיא נתפסת כתנאי בל יעבור גם בפורנו מיינסטרימי (זיו, 2013). למרבה האכזבה, אף אחת מהיוצרות לא מערערת על "ציווי החדירה". אמנם, חלקן מנסות לערער על מרכזיותו של אקט החדירה וחלקן מנסות לשכתב אותו כך שהאשה הנחדרת היא הסוביקט ובעלת השליטה. אולם, אף אחת מהיוצרות אינה מוותרת על אקט מיני זה לחלוטין. במובן זה, השיח על מיניות נשית בסרטים הללו נותר מקובע למדי בדגם המיניות ההטרוסקואלי הרווח. לסיכום, בכל ארבעת הסרטים ניכרת כניעה לחלק מהמוסכמות הנהוגות בפורנו המיינסטרימי ונעשה שימוש בכלים וביצוגים פאלוצנטרים ודכאניים. אולם, בכל הסרטים נעשו גם נסיונות שונים ליצירה פמיניסטית המאפשרת יצוג למיניות נשית ומבנה סוביקט מיני נשי. במובן זה ניתן לומר כי השערת המחקר אוששה ובמידה רבה נמצא כי כאשר נשים פמיניסטיות יוצרות פורנוגרפיה הן מצליחות לערער על נורמות דכאניות, לאתגר אותן ולאפשר יצוג של סוביקט נשי. אך מכיון שהן אינן מצליחות בכך באופן מלא ומכיון שהן מציעות יצוגים שונים לגמרי זו מזו, ניכר שזהו רק תחילתו של תהליך השינוי. מסקנת המחקר היא שיצירה של פורנוגרפיה פמיניסטית היא בהחלט אפשרית. בנוסף, המחקר מאתר כלים ואמצעי מבע קולנועיים שעשויים לאפשר ניכוס פמיניסטי של פורנו הטרוסקסואלי כמשאב עבור נשים לשם המשגה מחדש של סוביקטיביות מינית נשית. הללו עשויים אף לאפשר יצירה פמיניסטית בז'אנרים קולנועיים נוספים.